

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Academic Journal of Language and Literature

CİLT/VOLUME: 4, SAYI/ISSUE: 2, AĞUSTOS/AUGUST 2020

Mehmet Ömer KAZANCI

Prof. Dr., Emekli
omermehmet1952@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

Abdullah Safi'nin Akif Paşa'ya Ait "Adem" Kasidesine Yazdığı Nakize

*The Antithesis Written by Abdullah Safi to
"Adem" Poem of Akif Pasha*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 14.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 16.07.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2020

Atıf/Citation

Kazancı, Mehmet Ömer (2020). Abdullah Safi'nin Akif Paşa'ya Ait "Adem" Kasidesine Yazdığı Nakize. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (2), s. 326-336. DOI: 10.34083/akaded. 737318

Kazancı, Mehmet Ömer (2020). The Antithesis Written by Abdullah Safi to "Adem" Poem of Akif Pasha. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (2), p. 326-336. DOI: 10.34083/akaded. 737318

<https://doi.org/10.34083/akaded.737318>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Abdullah Safi (1809-1898) Irak Türkmen şairleri arasında görkemli bir konuma sahip olan bir şairdir. Nesir konusunda da üstat olduğu bilinmektedir. Hatta bazı edebiyat tarihçilerine göre nesrinin nazmından daha üstün olduğu değerlendirilmektedir. Şiirin her türünü denemiştir. Bunlar arasında gazel, kaside ve tarih düşürme manzumeleri çoğunluğu oluşturur. Kasidelerinden biri, Akif Paşa'nın "Adem Kasidesi"ne yazmış olduğu "nakize"dir. Günümüze kadar herhangi bir kaynakta adına işaret edilmeyen bu kaside, gerek içerik, gerekse de teknik bakımından Safi'nin üst düzey bir şair olduğunu gösteren önemli eserlerinden biridir. 47 beyitten oluşan kasidenin metninde yer yer tasavvuf kavramlarının kullanılmış olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Kasidenin metnini ilk olarak edebiyat dünyasına sunarken, tahlilini, şerhini ve estetik değerini divan edebiyatı uzmanlarımıza bırakıyoruz.

Anahtar kelimeler: Abdullah Safi, Akif Paşa, Adem kasidesi, Nakize

Abstract

Abdullah Safi (1809-1898) holds a significant position among Iraqi Turkmen poets. He was also a master in prose. According to some literary historians, he is considered to be superior in prose than poetry. He tried all kinds of poetry. Among these ghazal, kaside, and date verses constitute the majority. One of Safi's kasides is an "antithesis or nakize" which he wrote in response to Akif Pasha's poem entitled "Adem". This poem has not been mentioned in any source until today. It is one of the important works that shows in terms of both content and technique that Safi is a poet of high level. It cannot be ignored that the concepts of Sufism have been used in the text of this work which consists of 47 lines. While presenting the text of the poem to the world of literature for the first time, we leave its analysis, explanation and aesthetic value to our divan literature experts.

Keyword: Abdullah Safi, Akif Pasha, Adem Poem, antithesis/Nakize

Giriş

Irak Türkmen Edebiyatı tarihiyle ilgili kaynaklarda Abdullah Safi'den (1809-1898) söz edilirken döneminin en güçlü şairlerinden biri olduğu anlatılmaktadır. Şiirde ne kadar üstünlük sağlamışsa, düz yazıda da bir o kadar becerikli olduğu bilinmektedir (Terzibaşı 2013:107 ve Saatçi 1997:355). Divan'ı yanında Ahbâru'd-Düvel ve Âsâru'l-Evvel, Emsile, İftirâ-nâme, Kıstâs-ı Müstakîm, Lügat-ı Türkiyye, Müşâ'aregibi farklı konularda ilginç eserler yazmıştır (Terzibaşı 2013:107 ve İsimler Sözlüğü 2020). Bunların bir kısmı üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmışsa da, diğerleri hâlâ hakettiği kadar ele alınmamıştır (Özbek 2005 ve Kevser 2019). Elimiz altında bulunan iki el-yazması (Kazancı 2019: 157) eserinden bunu üzüntüyle öğrenmiş bulunuyoruz. Bu el yazmalarında Safi'nin muhtelif konularda yazmış olduğu makalelerle birlikte, değişik şiirleri de bulunmaktadır. Şair, pek çok nazım şekli ve türlerinde kalem oynatmıştır. Bunlar arasında gazel, kaside ve tarih düşürme manzumeleri çoğunluğu oluşturur. Kasidelerinden biri, Akif Paşa'nın "Adem Kasidesi"ne yazmış olduğu "nakize"dir. Günümüze kadar herhangi bir kaynakta adına işaret edilmeyen bu kaside, gerek içerik, gerekse teknik bakımından Safi'nin üst düzey bir şair olduğunu gösteren önemli eserlerinden biridir. Bildiğimiz kadarıyla Türkmen edebiyatında ilk ve son nakizedir.

Genel Türk edebiyatında "nazire" ne kadar yaygın bir nazım türüyse, "nakize" o kadar az, hatta örnekleri parmakla sayılabilecek kadar azdır. Bunların en önemlisi, Niyazî-i Mısrî tarafından Fuzûlî'nin:

Gönül tâ var elinde câm-ı mey tesbîhe el urma
Namâz ehline uyma anlar ile turma oturma

Beyti ile başlayan gazeline yazmış olduğu nakizedir ki şöyle başlar:

Gönül tesbîhi çek seccâdeden hiç ayağın ayırma
Namâz ehinden özgeyle sakın sen turma oturma (Aka 2016: 115)

Nakizeye bazen "reddiye" de denir. Nazireye karşı bir terimdir. Nazire, sevilen şairlerin şiirlerine, özellikle de gazellerine başka şairler tarafından vezin, kafiye ve redifi aynı olmak şartıyla yazılan şiirlerdir. Nazirelerde aynı fikirler savunulur, aynı duygular işlenir. Bu da, bir bakıma, nazire yazarın, örnek olarak aldığı şiiri beğendiğini ve şairine sevgi ve saygı duyduğunu gösterir. Oysa nakizelerde, esas alınan şiirde ileri sürülen görüşler, reddedilir, eleştirilir, karşıtı benimsenir (Tanpınar 2003: 62 ve 93).

Akif Paşa'nın Adem Kasidesi 69 beyitlik bir şiirdir. Adem kelimesi kasidenin redifini oluşturur. Kasideye Adem kasidesi denmesi bundandır. 1840-1842 yılları arasında yazıldığı sanılmaktadır. Getirdiği içerikle, kimi araştırmacılara göre, döneminden başlayarak yeni şiirin ilk örneklerinden sayılır (Akman 2016: 307).

Akif Paşa (1787- 1845) devlette, Hariciye Nazırlığı gibi yüksek makamlara kadar çıkmıştır. Ancak birkaç defa azledilmiş, birkaç defa da sürgüne gönderilmiştir. Bu durumu sindirememiştir. Başına gelenleri rakiplerinin oyunu olarak görmüştür. İçe kapanmıştır. Bunalımlar geçirmiştir. Adem Kasidesini işte bu bunalımların etkisinde yaşarken yazmıştır. (Kaplan 1994: 20).

Şair kasidede yokluk felsefesini, hiçlik düşüncesini benimsemektedir. Her şeyin başlangıç ve sonunu veya sonucunu yokluğa bağlamakta ve yaşanan varlıktan nefret ettiğini, kurtulmak istediğini dile getirmektedir. Varlık ona göre anlamsız bir kavramdır. Değersiz bir ifadedir (Kolcu 2013: 5-135). Kaside şu beyitle başlamaktadır:

Cân verir âdeme endîşe-i sahbâ-yı adem
Cevher-i cân mı aceb cevher-i minâ-yı adem

Döneminde derin yankı uyandıran bu kasideye çeşitli nazireler yazılmıştır (Uzun 2018: 1).Safi ise, kasidesinin ilk beytinden itibaren adem/yokluk felsefesini reddederek, her şeyi varlıkta gördüğünü ileri sürmekte ve çeşitli varlıkları Hakk'ın bir tecellisi olarak nitelemektedir. Kaside, Adem Kasidesi'ne nakize olarak kaleme alındığı için aynı vezin ile ancak "adem" redifine karşıtı olan "vücûd" redifiyle yazılmıştır. Bu beyitle başlamaktadır:

Cân verir 'âleme endîşe-i sahbâ-yı vücûd
Mazhar-ı hak mı meğer neş'e-i minâ-yı vücûd

Kırk yedi beyitten oluşan kasidenin metninde yer yer tasavvuf kavramlarının kullanılmış olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Kasidenin metnini ilk olarak edebiyat dünyasına sunarken, tahlilini, şerhini ve estetik değerini divan edebiyatı uzmanlarımıza bırakıyoruz.

Özel kütüphanemizde bulunan kasidenin asıl nüshası Irak El-Yazmaları Evi'nde 12177 no. kayıtlı ve Safi'nin İftirâ-nâme, Kıstâs-ı Müstakim, Müşâ'are ve Divan'ı gibi birkaç eserini içeren 212 sayfadan oluşan bir elyazmasınının 16. sayfasında yer almaktadır (Kazancı, 2019: 157).

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün vezniyle yazılan kaside "Merhum Akif Paşa'nın Kaside-yi Ademiyesine nakize olarak yazılan kasidedir" başlığıyla sunulmaktadır.

Kasidenin Metni:

(Feilâtün feilâtün feilâtün feilün)

Cân verir 'âleme endîşe-i sahbâ-yı vücûd
Mazhar-ı hak mı meğer neş'e-i minâ-yı vücûd

Neden îcâb edip oldu bu vahdet-i kesret
Fehm kıl tâ ki 'adem olmaya esmâ-yı vücûd

Nutk-ı gâ'ibden izhâr-ı cemâl etmek için
Ehadiyyet zûkmin eyledi inşâ-yı vücûd

Kulle-i kâf-ı hüviyyetden açınca per ü bâl
Kâf u nûn üzre düşüp sâye-i 'Ankâ-yı vücûd

Târ-u pûd-ı ezeli kârgah-i Akdes'de
Urdu kâlâ-yı 'adem üstüne tamgâ-yı vücûd

Serteser ism ü müsemâmı yok oldu 'ademiñ
Dönecek şekli zuhûrâta bu eşyâ-yı vücûd

Yaptı her zerre-i nûr üstüne bir cism-i basît
Emr-i Rabî'dır diye ad eyledi ebnâ-yı vücûd

Bu tahaffuz bu tefekkür bu tahayyül bu havâs
Cümlesi bâd-ı abes teshîl-i sarâ-yı vücûd

Bu telezzüz bu teşemmüm bu tabassur bu sima'
Cümlesi bâdî-i tervîh-i tecellâ-yı vücûd

Fîhi min rûhî'ni fehm eyleyenin 'aklı mı var
'Aşktañ gayri eğer olmasa sevdâ-yı vücûd

Gerçi hâk üzre hubût etmiş eğer etse su'ûd
İbtidâ hatvesini arşa koyar pâ-yı vücûd

Pâyına yüz süremez 'arş bu 'ulviyyetle
Baş çeker olsa eğer kâmet-i bâlâ-yı vücûd

Tâk-ı Kisrâ-yı 'adem çatladı reşkinden kim
Sâyesin saldı dem-i tâk-ı mu'allâ-yı vücûd

Allah'a secde kılar mıydı melâ'ik cümle
Bu sîfât içre eğer olmasa Mevlâ-yı vücûd

Men 'aref sırrına vâkîf olan erbâb-ı şuhûd
Bile sîmâsı neden yandır îmâ-yı vücûd

Câm-1 dilde hele ol cür'a-yı nâk-1 pâki
Nûş kıl tâ bilesin neydüğün ebnâ-yı vücûd

Âb-1 hayvân beni sîr-âb-1 hayât etmez idi
Yetmeseydi lebime cür'a-1 sahbâ-yı vücûd

Cân alır gerçi verir lebin hayât-1 ebedî
Mazhariyyet-i şu'ûnâtda bâbâ-yı vücûd

'Aks alır şems-i hakikatden olur çehre-nümâ
Niçe mansûr gönüllerde merâyâ-yı vücûd

Lâl olur mantıkiler mu'cize-i nutkundan
Nutm eder olsa eğer tûtî-i gûyâ-yı vücûd

Sâhasında hele bu kevn ü mekân bir nokta
Öyle vüs'at görünür fûshat-i sahrâ-yı vücûd

Bakma cism-i 'ademe asl-1 'adem yokdur yok
Zâta bak zât durur ma'nî-i ma'nâ-yı vücûd

Varlığın söyleme yok cümlesi varlıkdandır
İnnehü'l Hakkı gözet olma tebarrâ-yı vücûd

Ârzû-yı 'ademe düşme 'ademden geç geç
Gam u mihnet diyerek isteme iftâ-yı vücûd

Kenz-i mah fi-yi muhabbetden olur mu bîzâr
Eden âyînesini mazhar-1 sîmâ-yı vücûd

Her dil-i teng at oynatmağa vüs'ât bulamaz
Yarlıgandan doludur sâhatı pehnâ-yı vücûd

Olma bîcâ-perre dermânda gönül müşküldür
Hallola zihn-i sakîm ile mu'ammâ-yı vücûd

Ey kalem 'atf-1 'inân olma bu vâdilerden
Baş çıkarmasın amân eyleme cûyâ-yı vücûd

Bezm-i 'aşka yürü baş üzre ayak basma yere
Gör ne zîbâ dolanır sâkiyi zibâ-yı vücûd

Böyle bir bâde-i gülgûn çek ayaktan başa
Ki ne da'vâ-yı 'adem gör vü ne gavgâ-yı vücûd

Öyle medhûş-ı harâb ol ki harâbât içre
Mahvola fikr ü hayâlindeki hülyâ-yı vücûd

Kâh ruh-ı yâre temâşâ edegör kâh hâle
Kâh ol zülfe ki olmuş şeb-i yeldâ-yı vücûd

Kâh ney-zenler ile nağme-serâ-yı nây ol
Kâh şâhidler ile câm-keş-i lâ-yı vücûd

'Aşk ile bir gazel inşâdına âgâz eyle
K'ola her beyti anın kâfiye-ârâ-yı vücûd

Ey hatın meşkte hâme-i imlâ-yı vücûd
Dâne-i hâlin olup noktayı inşâ-yı vücûd

Zerre-i mihr-i ruhuñ düşse eğer nâsûte
Âteşinden yakılır cümle-i eczâ-yı vücûd

Bir kere hallola ki zülf-i girih-gîrinden
Perre perre çözüdür nüsha-ı kübrâ-yı vücûd

Sâye salsa eger âyîne-i hüsne nîgehûñ
Havf ile kan yaşarır çeşm-i heyulâ-yı vücûd

Yok olur fikr-i dehânu ñile nutk-ı hüsñü
Var olur zikr-i lebiñle nice bin kâ-yı vücûd

Nem kaparsa 'arak-ı nûr-ı ruhuñdan hurşîd
Gonca-ı nâr-ı şühüff eyleye beydâ-yı vücûd

İ'tikâf eyleme **Âkif** gibi varma 'ademe
Sâfiyâ cehd kıl ol bâdiye-peymâ-yı vücûd

Kendini kendiñ oku nüsha-yı zâhir sensin
Nüsha-yı bâtına tâ yol bula bebgâ-yı vücûd

Nefy ü isbâtını fehm eylese peydâ vü nihân
Nûr u zulmet ile illâya varır lâ-yı vücûd

Kadrdır kadrini bil h'âb nedir bîdâr ol
'Âlem-i cismdedir leyle-i isrâ-yı vücûd

Çarh eder nâ'ra-ı Rabbi ernîden şuhum şuhum
Tûr-i dil üzre çıkar her gece Mûsâ-yı vücûd

Cevherim var ise 'arz 'arz etsem de n'olur
Kem ü keyf içre zuhûr eyledi dâna-yı vücûd

Hâk-i pâ-yı kadem-i âdem-i mâ'nâ oldum
Ne tevellâ-yı fenâyım ne teberrâ-yı vücûd

Kaynakça

Aka, Belde (2016) Divan Şiirinde Reddiye ve Niyazı Mısırının Fuzuli'ye Yazdığı Bir Reddiye. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor, Edebiyat dergisi, Cilt: 22, Sayı:87, s: 115-122.

Akman, Eyüp (2016) Adem Kasidesinin Bir Beytinin Tahlili. XII Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı.

Arslan Mehmet (2020) İsimler sözlüğü sayfası: teis. yesevi.edu.tr. safi-haci-abdullah-Kerküklü: yazar: (alıntı tarihi: 8.6.2020).

Kaplan, Mehmet (1994) Şiir Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kazancı, M. Ö. (2019) Irak-Bağdat El Yazmaları Milli Merkezinde Arap harfli Türkçe divanlar katalogu. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- BELLETEN, 68 (Aralık),s: 157-180.

Kevser, Necat (2019) Lügat-ı Türkiye: Kerküklü Abdullah Safi. Haftalık Türkmeneli Gazetesi, sayı: 1414- 1477, s: 8.

Kolcu, Ali İhsan (2013) Türk Fikrinde Yokluk Fikri ve Akif Paşa'nın Adem Kasidesi. Tahlil-Tenkit, Salkım Söğüt Yayınları. Konya.

Öbek, Ali İhsan (2005) Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi). Kerkük Vakfı Yayınları İstanbul.

Saatçi, Suphi (1997) Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi - Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı. T.C. Kültür Bakanlığı yayınları: 32.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2003) 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Çağlayan Kitabevi.

Terzibaşı, Ata (2013) Kerkük Şairleri, Ötüken Yayınları No: 1021, kitap: 1.

Uzun, Adnan (2018) Eşref Paşa'nın Âkif Paşa'ya naziresi “Kaside-i Adem” ve “Adem” Mefhumu Üzerine. AKADEMİK US dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, s: 1-31.

Özet

Edebiyat tarihçileri Irak Türkmen edebiyatını genellikle iki döneme ayırmaktadırlar. İngiliz işgalinden (1918) önceki ve İngiliz işgalinden sonraki dönem olarak adlandırılan bu dönemlerden birincisi Osmanlı-Türk edebiyatı tarihi içerisinde gösterilse de ancak hak ettiği kadar araştırılmamış, incelenmemiştir. Bu dönemde yetişen şairlerden biri Abdullah Safi'dir. Kerkük'te 1809 yılında dünyaya gelen şair 1898 yılında vefat etmiştir. Türkçe, Farsça ve Arapçayı çok iyi bilen Sâfi, en çok Türkçe kıymetli eserler yazmıştır. Bu eserlerden "Lügat-ı Türkiyye" ve Kerküklü şair Faiz ile münazara şeklinde yazmış olduğu "Müşâ'are" adlı eserleri hariç, diğerleri hale elyazmaları halinde durmaktadır. Bunlar arasında iki divanı büyük bir yer tutmaktadır. Divanlarında gazel, kaside ve tarih düşürme manzumeleri başta olmak üzere şiirin her türünü denemiş olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu şiirlerden biri Akif Paşa'nın ünlü Adem Kasidesine yazmış olduğu nakizedir. Adem Kasidesi içeriği bakımından Türk edebiyatında büyük bir yankı yaratmıştır. Muhtelif araştırmalara, incelemelere konu olmuştur. Kasideye, döneminin Türkiyeli birkaç şairi tarafından nazireler yazılmıştır. Abdullah Safi ise, kasideye nazire karşısı olan 47 beyitlik bir nakize kaleme almıştır. Bu çalışmada, hiçbir yerde yayımlanmayan bu nakizenin metnini edebiyat dünyasına sunuyor, tahlilini, şerhini ve estetik değerini divan edebiyatı uzmanlarımıza bırakıyoruz.

Ek: Kasidenin Orijinal Metni

